

- U9 -

A KÖZTERÜLETI ARCULAT ALAKÍTÁSÁNAK LEHETSÉGES ÚTJAI ÉS
LEHETŐSÉGEI
A TÉRFALAK ÉS A TÉRSZÍN ELEMEI: TERVEZÉSI, SZABÁLYOZÁSI,
ÜZEMELTETÉSI ESZKÖZÖK

Gömöry János
Dr. Bede István

Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Kar,
URBANISZTIKA Tanszék

2008

Bevezetés

A városban, a településen zajló emberi tevékenységek a település közterületein találkozássá sűrűsödnek és hatnak egymásra

Sűrűsödnek, mert a hozzájuk csatlakozó területek használata a közterületeken lép kapcsolatba egymással. A közterület egyik meghatározó eleme az utcát és a teret határoló épület, kerítés, fasor – olyan áteresztő hártvának fogható fel, amelyen keresztül az emberek, az anyagok, az információk kilépnek a közösségi rendszer összetett forgatagába, részt vesznek a társadalom közös tevékenységeiben. Kapcsolódnak más – más területfelhasználási elemekhez. Ennek az összefonódó, majd szétváló áramlásnak a színhelye a közterület. Itt zajlik a fizikai közlekedés és szállítás: az informálódás és az információcsere jelentős része, de itt jön létre a mindennapok és az ünnepnapok társas és számos közösségi eseménye is, mint különleges területhasználat.

A közterületek két fő eleme: a tágran értelmezett térfal és a tér felszíne a települések arculatának olyan meghatározó elemei, melyeket a városlakó leggyakrabban lát – kivéve talán a saját lakó- és munkahelyi környezetét. Különösen igaz ez a látogatókra, legyenek azok a turisták, átutazók, vagy éppen dolgukat más városrészben intézők. Ezért rögzül az emberben egy – egy város vagy városrész arculata a közterületi látványokon keresztül.

Az arculat elemei a város időbeli változásának eredményei: az épület, burkolatok, utcabútorok és a közlekedés eszközei és módja, az öltözködés és a viselkedésformák.

Általában mind jellegükben, mind időben fokozatosan alakulnak és mindig a háttérben folyó társadalmi, gazdasági folyamatot tükrözik. Gondoljunk csak az utóbbi száz év folyamataira, a városközpontokban, a szuburbanizációra, majd

külváros, gyármegeyed, ismétlődés

építés (?)

a nagyváros víziója

szimbólum, objektum, jel, iránypont

azt követően és vele együtt, a központok spontán feléledési jelenségére. Nemkülönben azokra a „felélesztési” törekvésekre, melyekkel a városi élet sokszínűségét adó és tükröző arculat, hangulat megmentését célozzák a különböző városrehabilitációs tervek és programok.

Jelen segédlet az eligazodáshoz kíván segítséget adni. A tájékozódáshoz, hogy mik azok a szempontok, meghatározó és befolyásoló elemek, melyeket a kérdéskör kapcsán végig kell gondolni, figyelembe kell venni.

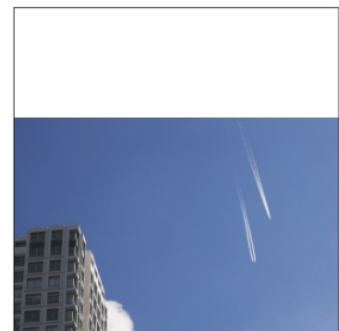
A közterület

A településrendezés egy kialakult szokásrend, tapasztalatok összességeinek – mondhatnánk kultúra – vetülete, mely garantálni próbálja, hogy a mesterségesen alakított környezet a használók közös elvárásainak megfeleljen. A számtalan tényezőtől most csak azokat vizsgáljuk, melyekkel a településrendező-építész a leggyakrabban találkozik, illetve amely tényezők alakítása elsődlegesen a településrendezés (urban-design) feladatkörébe tartozik.

A környezet, a települési környezet, ezen belül a közterület arculatát a negatív-pozitív elemek jelenléte, hiánya, mérete, ritmusa, egymáshoz való viszonya, jellege, megjelenése, anyaghasználata, stb. határozza meg. Másképpen fogalmazva – környezetünk a természetes és mesterségesen létrehozott elemek együttese. Ezen belül lehetnek állandó és változó elemek. Lehetnek statikus és dinamikus elemek. Lehetnek élő és „holt” elemek. De tudjuk, hogy az arculat meghatározója az évszak, a napszak, a hőmérséklet, a világítás, a jelenlévő élőlények (emberek, állatok) és és mind ezek végtelen számú kombinációja. Az összes elem adott halmaza végül is az adott helyen együtt élők közös létének fóruma. Ennek az adott halmaznak az optimális kialakítását keresi az urbanisztika, melynek tudatos eszköze kell/lehet a közterületek kialakítása.

romváros

város és az ég

Kontraszt

Szemétváros

1. A közterületi arculat „épített” elemei

A közterületek alapelemei a negatív tömegek, a tömegek hiányai, azaz a „terek”.

- utcák – a települési környezet lineáris elemei, valahonnan valahová vezetnek
- terek - a települési környezet statikus elemei, a találkozás, a megállás helyei
- parkok – a square - a települési környezetben a rekreáció helyei

A tömegelemek a tér kitöltései, spekulatíván – negatív terek.

- tömegek – morfológia
 - épületek – a települési lét alapsejtjei
 - homlokzat – az alapsejt közterületi megjelenése, identitása, arculata
 - sziluett – az arculati elemek kirajzolódása a térben
- művészeti alkotások – a települési lét spirituális szimbólumai

Tömegek együttese válhat teret lehatároló elemmé.

Tömegek, tömegegyüttesek jellege, kialakítása adhatja meg a „tér” hangulatát. A jelleg, a stílusjegyek képviselik a település történetének lenyomatait, kultúrájának kivetüléseit. Ilyen módon nem téralakító, hanem annak arculatát meghatározó elemek:

- anyagok
- színek
- részletképzés
- díszítő elemek

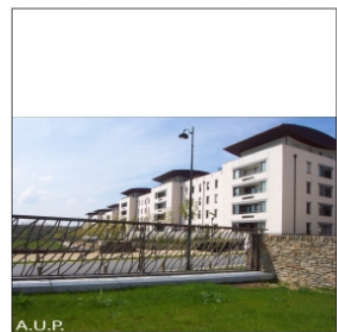
Hétköznapi létünkben nem az „abszolút” térben, hanem a nagyon is relatív, meghatározott terekben élünk. A kellemes térérzetet nem áll arányban a tér méretével. A dísz, vagy

utca - piac - kávéház

square

tömeg, jel

részlet, kapuzat

felvonulási terek értelemszerűen mást képviselnek, mint a meghitt városi terek.

2. A közterületi arculat elemeinek fajtái és jellege

2.1. Állandó elemek – a települési környezet hosszútávon, lassan, több évtizedes léptékben változó elemei

- a térfalak elemei:
 - épületek
 - építmények
 - kerítés
 - támfalnövényállomány (fák, cserjék)

- a térszín elemei

- burkolatok
- közműhálózat elemei

2.2. Időszakosan megjelenő elemek – a települési környezet rövidtávon, gyorsan, percek, napok, hetek, hónapok, esetleg évek alatt változó elemei

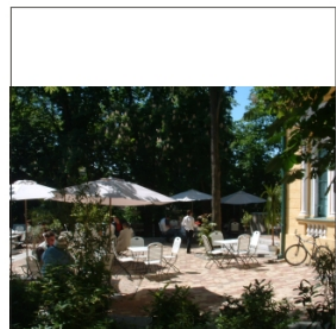
- utcabútorok
- hirdető berendezések
- díszítőelemek
- reklámok
- változó növényzet (ültetett, ládás)
- forgalomirányítási jelzések
- közlekedési eszközök
- gyalogosok

2.3. Különleges elemek – a települési környezet jellegét alapvetően meghatározó elemek. A táj jellege a ráépülő település jellegét elsődlegesen határozza meg.

- a természeti környezet morfológiájának befolyásoló elemei
 - domb, hegy
 - völgy, szakadék
 - fennsík
- zöldterületi hálózat

terephelyező

kertvendéglő

reklám

állomás

- városi park
 - városrészi park
 - területfelhasználási elemen belüli közkert
 - parkerdő
- élővíz
- patak, folyó
 - tó
 - tenger

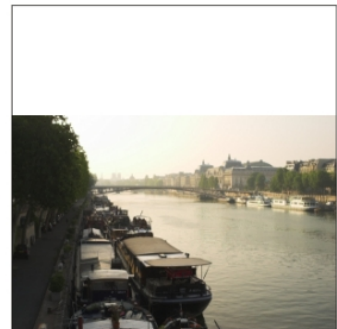
Az emberiség története az építés, a település története. A lakott hely, a település, a települési arculat a környezeti természeti adottságok (földrajzi, klimatikus) és a kultúra (kor, tevékenység, stb.) meghatározta cselekvések kölcsönhatásából alakult ki. A végeredmény, a végeredmény településmorfológiája mindig más lesz. Lesz alföldi mezőváros (Hajdúböszörmény), folyóparti főváros (Budapest), hegyoldalhoz simuló nagyváros (Pécs), vagy tóparton álló üdülőközpont (Siófok).

A településrendezés - és az annak elképzelései megvalósítását biztosító szabályozás – tapasztalatok összességének, közös tudásnak (kultúra) a vetülete, mely garantálni próbálja, hogy a mesterségesen alakított környezet a létrhozók, használók közös elvárásainak megfelel.

A „szabályozás”, azaz a beavatkozás jogrendje értelemszerűen kiterjed környezetünk minden elemére. E jogrend kialakításánál sok esetben a különböző érdekcsoportok által képviselt parciális tényezők ellentmondanak egymásnak. Az urbanista feladata, hogy ezeket az ellentmondásokat feloldja. A cél érdekében több eszköz áll a rendelkezésére.

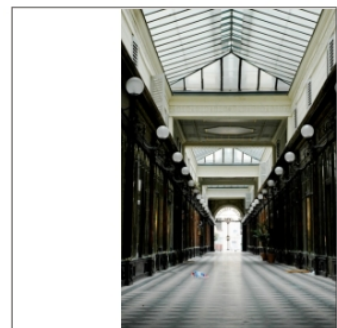
ünnep a parkban

város és a víz

sziluett

árkád

3. Tervezési – szabályozási eszközök alakításához

3.1. Tervezési eszközök

- településrendezés

A tervező településrendező feladata, hogy a természeti adottságokból kiindulva felvázolja azokat a térfalakat (települési téralkotó elemek), megkomponálja a „negatív-pozitív elemek” együttesét, melyek a települést létrehozók szándékait tükrözik, körvonalazva így egy létrejövő települési arculatot, vagy annak valamely részét.

- téralakítás, térszerkezet, beépítés

- építészet

- beépítés, épületek

A tervező építészeknek kell megfogalmazni a térfalak (települési téralkotó elemek) egyes elemeit; elsődlegesen az épületeket, figyelembe véve az elemek arculatát, jellegét, egymáshoz való viszonyát.

A tervező településrendező feladata, ugyanakkor az is, hogy az általa felvázolt települési arculat, vagy annak valamely részlete létrejöttét biztosító építésjogi környezetet megfogalmazza. Ez a közjogba beilleszkedő helyi építési jog (jogi környezet) lesz az alapja minden további építési tevékenységnek, melynek célja (hogy bezáruljon a kör) a felvázolt települési környezet elképzelt arculatú létrejötte.

Ezt a folyamatot a településrendezési eszközök garantálják, melyeknek – többek között – elemei a szabályozási eszközök.

3.2. Szabályozási eszközök

- építmény-, homlokzat-, párkánymagasság
- terep-, ill. járdavonal és a térfalak csatlakozása (építési vonal)

járda

este

macskakő

víz a városban

- a közterület és a telek térbeli- funkcionális kapcsolatai
- telekszélesség, oszthatóság (telekstruktúra)
- beépítési mód és értelmezése az építési hely meghatározottsága szerint
- szabályozási vonal és építési vonal értelmezése és viszonya
- építészeti karakter: tetőforma, tagolás
- homlokzatszítés, színezés
- utcakeresztmetszet (légtérarány, köterület tagozódása)
- szabályozási vonal és építési vonal viszonya (légtérarány, zöldsávok)

A szabályozás alapvető nehézsége nyilvánvalóan az, hogy egyszerre kell egyéni és csoportérdekeknek is megfelelni. Ezek az igények általában időbeli lehetőségek és szándékok különbözőségei miatt még tovább árnyalódnak.

3.3. A szabályozás érvényre juttatása a hatósági és üzemeltetési tevékenységben

- településrendezési eszközök jóváhagyása
- tervtanácsok
- engedélyezési határozatok előírásai
- a közterület-üzemeltető megkötései

A településrendezési eszközök jóváhagyását az un. Építési Törvény ma szigorú és pontos feltételekhez köti. A jóváhagyási eljárás során minden érdekelt félnek egy, vagy több esetben is módja van álláspontja kifejtésére. Az észrevételeknek, vagy különböző észrevételekből levonható következtetéseknek a jóváhagyott helyi építési jogba így módjuk van beépülni.

A jogalkalmazás során a helyi építésügyi hatóságoknak a jóváhagyott helyi „településrendezési eszközök” alapján kell az

víz, zöld

város, jel

metro

támfal, zöld

építési engedélyeket elbírálniuk. Helyi településrendezési eszközök híján, vagy bonyolultabb, illetve nagy horderejű helyzetekben a tervtanácsok állásfoglalását is figyelembe kell venniük a helyi építésügyi hatóságoknak. Az építésügyi hatósági határozatoknak minden esetben meg kell indokolniuk döntéseiket. Az indoklásban tételesen hivatkozni kell az alkalmazott jogszabályokra, melyeknek betartásáról kötelesek meggyőződni a használatbavételi engedély kiadása előtt.

Léteznek olyan ideiglenes, vagy korlátozott ideig fennmaradó, esetleg építési engedélyezésre nem is kötelezett építmények, melyeknek elhelyezését a használat mikéntjét rögzítő szerződésben az Önkormányzat ingatlanvagyonát kezelő szerv (GAMESZ, Ingatlankezelő Zrt., stb.) határozza meg.

A mindennapokban külön nehézséget jelent a települések üzemeltetése. Számtalan olyan szempont van, mely a településrendezési eszközök (tervek, stb.) kialakítása során figyelembe veendő. Gondoljunk csak egy városközponti gyalogos zónára, ahol a megközelítés kérdéskörén túlmenően az ellátás, kiszolgálás és alkalmi használatok különféle megjelenéseit is meg kell oldania.

4. Üzemeltetési eszközök az arculat formálásában

4.1. Árufeltöltés-, szállítás-, személyi közlekedés területén

- szemét-, hulladékgyűjtés, tárolás, szállítás feltételei, módja
 - időbeli előírások
 - méretbeli előírások
 - tartalmi előírások (szelektív gyűjtés, kerti hulladék gyűjtése)
- közlekedés
 - forgalomszabályozás (különböző résztvevők jogai, kötelességei)

térfal

városvége

színek

Egyveleg

- tömegközlekedés
- parkolás (parkoló megváltása, közterületi parkolás szabályozása)

4.2. Közterületkezelési kötelezettségek

- köztisztaság fenntartása
 - önkormányzati feladat, ingatlanulajdonosi kötelezettségek
 - hóeltakarítás, síkosságmentesítés, hóelszállítás
 - parkfenntartás

4.3. Közterületfoglalás, használat feltételei

- állandó építmények
- időszakos építmények engedélyezése, a használat ellenőrzése

A települési környezet, a közterület arculatának alakítása során, mint látható, számtalan szempontot kell figyelembe venni. Ezek jellegét az alábbiakban próbáltuk meg összefoglalni. Az összefoglalásnál szándékosan nem hangsúlyoztuk ki egy elemet sem, mert a folyamat egészét, összetettségét kívántuk ilusztrálni.

5. A közterület, arculat fejlesztésének / alakításának, fenntartásának formái és szereplői

5.1. Új elemek létrehozása

- épületek
- térszín elemei

5.2. Meglévő elemek kezelése, cseréje, felújítása

5.3. A közterület elemeinek gondozása

- karbantartás, takarosság
- gondozottsági szint emelése
- működési igénybevétel felügyelete, ellenőrzése
- közösségi / piaci eszközök, szolgáltatások szélesítése

elemek

szobor

sétány

egyveleg 2

5.4. Részvétel a finanszírozásban

- önkormányzat
- érintett tulajdonos
- reklám célú szponzoráció
- társadalmi szervezetek (egyesület, szakmai szervezet, non profit szervezet, „not for profit”, lakossági spontán szerveződések)

A településnek, az együttélés terének működnie kell. A sok korlátozott szabadságú (ketrecbe zárt) individum igényeit települési szinten ki kell elégíteni. Hozni kell az élő gépezetet működtető energiát és vinni kell a visszamaradt salakanyagot. Mint látható ez még a településtervezés és működtetés egy – de meghatározó – szegmensét vizsgálva sem egyszerű.

kukák

parkban